

Pòrtic

Pau Vidal

**Cent crucigrames
històrics d'El País**

Pau Vidal

**Cent crucigrames
històrics d'El País**

Pòrtic

Primera edició: juny del 2024

© Pau Vidal Gavilan, 2024

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Pòrtic
Av. Diagonal, 662-664
08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-569-2
Dipòsit legal: B. 7.142-2024

Fotocomposició: Moelmo, SCP

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Crucifixació

[**fixació:** Idea fixa, obsessió. *La feina s'ha convertit en una fixació: sempre parla del mateix (GDLC)*]

A finals d'estiu de l'any passat vaig rebre la trucada que feia anys que temia: el diari *El País* (edició de Barcelona) em despatxava. Entenguem-nos: no m'ho van engaltar així (són gent educada), em van dir que redissenyaven el suplement, que amb la redistribució de la publicitat no hi cabia tot... No cal buscar-li cinc peus al gat: la premsa en paper va de mal borràs i cal retallar despeses. I un passatemps en català en un diari de vocació profundament espanyola és de les més retallables.*

Alerta que no els guardo gota de rancúnia, eh? Tot al contrari; només tinc paraules d'agraïment i gratitud vers una empresa que no solament m'ha donat feina durant més de trenta anys (poca gent deu poder dir que s'ha pagat la casa fent mots encreuats) sinó on hi he conegut excel·lents professionals i grans amics (encara que treballessin per a l'enemic: *noblesse oblige*), alguns dels quals encara conservo.**

* De fet ja n'havia tingut un ensum set anys enrere, el 30 d'agost del 2016, quan els Mots van passar de freqüència diària a setmanal. Vg. pàg. 217.

** Esmentaré només en Jaume Boix Angelats perquè la seva passió pels crucis era tal que, aprofitant que la feina de redactor de tancament li permetia ser el primer d'accedir-hi, no dubtava a trucar-me a

I una altra cosa: tot i saber que jo no soc gens, però gens, de la seva corda política, no em van condicionar mai ni poc ni gaire quant al contingut dels crucigrames. Si més no a priori, no em van dir mai «amb això val més que no facis bromes». A posteriori algun cop sí. Tres o quatre, tampoc gaires. El primer, això sí, va ser llegendari: encara avui a les sobretauls s'evoca sovint l'admonició amb què l'aleshores director Xavier Vidal-Folch (gran soldat a les files enemigues, ben cert, però un dels amics que us deia) va rematar l'allisada per haver penjat el *jefe del estado*: «Ho faci el borbó, i de cap per avall», deia la definició, i la resposta era IROM, és a dir, MORI a l'inrevés. Una imatge certament llamenera. Allegar la referència al vell lema carlista no em va servir de gaire, i vaig sortir del despatx ben amonestat: «Amb les coses de menjar no s'hi juga» (vg. ME 4/10/1997, pàg. 20).

Ara, mentre l'estirada d'orelles no sortís de Barcelona, rai. El mal era si arribava a Madrid (cosa que només va passar un cop, en realitat). Un autèntic drama: el trobareu a la pàg. 200. Perquè *El País*, o més ben dit PRISA, com a poder fàctic és una cosa, i una cosa ben madrilenyívola, però jo a la redacció de Barcelona sempre hi he trobat, llevat de quatre antichíssimes i arcàdiques excepcions, gent esplèndida i sovint professionalment brillant. Inclosa una bateria de secretàries de redacció que eren l'eficàcia personificada i sense les quals aquest joc (i segurament el diari tampoc) no s'haurien pogut publicar.

Dic que temia aquest moment perquè podia passar qual-sevol dia. Als mitjans de comunicació tal com funcionen avui, l'anomenat «col·laborador» és una figura d'allò més in-

---

casa a les tantes de la nit al crit de: «Bordegàààà, que t'has descuidat un quadret negre!», per exemple.

estable (i sé de què parlo perquè n'he fet a cabassos, de seccions periodístiques de vida efímera): no apte per a amants d'aquest tòtem contemporani que és la seguretat. Vaig entrar al diari per casualitat (ara ho explicaré) i ningú em va fer signar mai cap paper on s'acordés res. Avui hi ets i demà ja veurem. Zero garanties, que es diu en *catanglish*. Per això sabia que una hora o altra s'acabaria, i per tant estava preparat. Gràcies a la crisi global, doncs, ara ostento el dubtós honor de ser el primer crucigramista en català que perd la feina sense que la capçalera hagi tancat (que era el que passava fins ara: el diari plegava i el crucigramista, igual que el dels horòscops i de fet tota la plantilla, se n'anaven al carrer).

La peripècia de com vaig començar és tan llarga que, sa-beu què?, m'estimo més deixar-la per a les memòries. Només diré que els tres primers mesos (de juny a setembre del 92) vaig estar a prova, sense signar, perquè l'aleshores titular, en Jordi Badia, era prou entenimentat per tenir-me a prova (durant el poc temps que havíem treballat junts en un altre mitjà ja s'havia adonat que de prudència no n'hi ha mai prou); així doncs, la tardor del 92 vaig debutar oficialment en el món del quadret negre signant com a Pau de Cambrils (homenatge a l'empresa familiar on em deixaven fer les fotocòpies, Tallers Cambrils, SA), de parella amb Jordi de Callús. Sembla un duet circense, oi? Fins al maig del 1997, quan en Badia es va retirar definitivament i vaig aprofitar per afegir-hi el cognom, el món no va saber que l'autor d'aquelles definicions sovint delirants era una servidora.

I ara que toca homenatjar aquestes tres dècades de la millor feina que he tingut mai (dic mentida: fer els Minimots de *Vilaweb* encara és millor, perquè són més petits i acaba abans), no ha estat gens fàcil decidir la manera de fer-ho. Amb els cent millors exemplars, per exemple? Però com es

trien, els cent millors entre més de nou mil? (nou mil cent, concretament). També tenia opcions menys vaporoses: *Els cent crucigrames més reconsagrats*, per exemple. O *Els cent crucigrames més punyents*. O fins i tot *Els cent crucigrames que El País no hauria d'haver publicat mai...* (confesso que aquest m'ha temptat molt).

Al final he optat pel criteri del valor històric. Els més representatius. Peces que han estat importants per algun motiu. En comptes del saber enciclopèdic que imperava en els encreuats antics, els de la nova crucigramística catalana (Tísner i els seus derivats) conreem un saber més proper a la gent i la vida quotidiana. Jo sempre he poat referents del folklore català (cançons, dites...), però també tiro de l'expressivitat col·loquial (insults i vilipendis, exclamacions, formes dialectals) i de l'*star system* del país (de vegades també d'altres llocs, sempre que no siguin els d'Almansa enllà. Ja en tenim prou i massa, d'aquests). I de les meves manies, és clar, que trobareu àmpliament representades. Finalment, tampoc desdenyo el *disco solissitado*: aniversaris, casaments i vicissituds personals. Per totes aquestes circumstàncies, doncs, m'ha semblat escaient afegir una breu explicació contextualitzadora a cada peça, que generalment es correspon amb la definició (o definicions) que marco en negreta, gairebé sempre la 1H, la capçalera (o bandera) del dia. I la data, sovint necessària per entendre les referències; estar al corrent del què i el perquè no us ajudarà a resoldre'ls però segurament us farà xalar més.

Entre els motius que fan rellevants les peces triades, n'hi ha un d'especial. Perquè una de les coses més fermes d'aquest ofici tan peculiar és la interacció amb els de l'altra banda. Amb els... destinataris?, seguidors?, clients? L'aficionat als mots encreuats sol ser fidel i per això, els anomenem

com els anomenem, sempre n'hi acaben havent uns quants que deixen de ser... destinataris?, seguidors?, clients?, per passar a dir-se Jaume, Carme, Sebastià, Antoni, Enriqueta o Quim. I no són noms triats a l'atzar, sinó reals: sis persones de carn i ossos amb les quals vaig acabar teixint vincles d'amistat a partir d'una primera comunicació d'ells (per carta, correu electrònic o fins i tot nota lliurada a mà. Abans de les xarxes socials anava així, això). Il·lustraré la sorprenent intimitat que pot arribar a atènyer una relació d'aquestes amb una anècdota que no té preu. Resulta que un bon dia em vaig trobar definint l'adjectiu ASPRIU, i em va sortir això: «Rude i selvàtic com podia arribar a ser el poeta». Doncs vet aquí que la definició em va merèixer dues comunicacions contraposades: d'una banda, la del senyor Sebastià Bonet,^{***} àlies l'Emèrit Bonet perquè és un dels catedràtics més brillants que ha donat la UB, agraint-me l'esment al seu oncle (sí, entre virtuts de major mèrit, com la de ser sone-tista conspicu i resolutor imbatible de mots encreuats, l'emèrit també té la de ser nebot del poeta de Sinera), i de l'altra la de la senyora Carme de la Fuente, àlies tieta Carmeta perquè és la tieta que m'hauria agradat tenir, de cor tan senzill com generós (penseu que durant uns quants anys em va fer arribar la seva secció de crítica dels *Mots Enreixats* redactada exclusivament per a mi!),^{****} renyant-me per haver es-

^{***} El senyor Bonet va tenir l'amabilitat d'obsequiar-me per al meu arxiu ni més ni menys que amb deu anyades senceres de *Mots Enreixats* solucionats de la seva mà, que m'han estat un ajut inestimable a l'hora de confegir aquest recull (vegeu 23/2/2012, pàg. 166). Perquè vegeu quina mena de gent són, els nostres fidels.

^{****} Me la va fer arribar en el sentit que em portava personalment els retalls de diari i uns collages molt acolorits que feia a una granja La

crit malament el cognom de l'autor de *La pell de brau*. El món a l'inrevés. A tots sis, doncs, i a molts altres que al llarg d'aquests trenta anys m'han transmès la seva passió per l'entreteniment diari, tant en persona com per escrit, els dedico el present recull.

No els el dedico però també els tinc presents a les meves oracions, en canvi, als antagonistes d'aquests: els protestants. Tots aquells (seguidors?, clients?, vigilants?) que en algun moment van trobar l'esma de fer arribar al diari una queixa perquè una definició els havia molestat/ofès/indignat fins al punt, com un cert Fernando Calpena, d'amenaçar de donar-se de baixa i tot. Res no m'hauria sabut més greu. Entre els hits del planyòmetre, com ja hem vist abans, els borbons, però també la valencianitat (tant de llengua com de denominació administrativa) i fins i tot, alerta, la mare de déu. Sí, es veu que *El País* (*El Pauís* per als amics) també tenia lectors creients amb poc joc de cames per a l'humor, ves qui ho havia de dir. I, igual que a la categoria anterior, aprofito per concedir la doble medalla d'or als meus preferits: el senyor Josep Maria Patiño, d'allò més disgustat perquè un dissortat dia de 1996 vaig gosar qüestionar l'honorabilitat de l'empresa pública Transports Metropolitans de Barcelona amb la pèrfida definició «Víctima de TMB» (solució: USUARI), i un simpàtic (i naturalment anònim) antecessor dels actuals inquisidors lingüístics de les xarxes, que de tant en tant em feia arribar retalls dels meus crucis atapeïts de signes d'exclamacions i inquietants avisos de flames infernals per haver usat, per exemple, **candau** en comptes de **cademat**

Catalana a tocar de la redacció, on procedia a lloar-me cada definició que li havia agradat pel mòdic preu d'una orxata a l'estiu o un cacao-lat a l'hivern.

i altres intolerables barbarismes per l'estil. Els desitjo a tots dos una plàcida vellesa i un desfibril·lador a l'abast de la mà.

Un parell de coses més i acabo. La primera és expressar la més sincera gratitud (aquesta de debò) a la persona que no solament em va fer de mentor i d'adalil (mot típicament crucigramístic per dir «guia, capdavanter») al començament sinó que m'ha embolicat en mil peripècies de quadrets negres, o s'hi ha deixat embolicar, al llarg de les tres dècades d'encreuar mots. Ja heu endevinat que em refereixo a Màrius Serra, una de les persones més munificents, per no dir pròdigues, que conec (les paraules rares que aprenem fent encreuats de tant en tant s'han de fer servir, oi?). Al llibre de memòries prometo que li dedicaré un capítol sencer. Ara em conformo donant-li també les gràcies per haver obert l'aixeta d'on han rajat noms tan brillants com els de Miquel Sesé, Anna Genís, Jep Ferret, Jordi Ventura, Marc Isern i companyia.*****

I, aprofitant que estic agraïdor, el meu reconeixement a tres homemots que em van donar sengles cops de mà en moments de necessitat (haver de publicar cada dia del món, 363 dies l'any, pot arribar a ser angoixant i la vida, de vegades, molt punyetera): el ja esmentat Jep i els amics Xavier Cardona i Ramon Cases, ànima bessona.

La penúltima és una puntualització tècnica. Si sou nous al meu negociat, és probable que us cridi l'atenció la mida de la graella: a diferència de la tradicionalíssima 14×14 de diari, aquesta és de 12×13. Només puc dir que, com en Sandro

***** En Jordi Fortuny no el podem incloure *stricto sensu* a la llista de «deixebles d'en Màrius» perquè ja havia demostrat el seu talent immens per al joc de paraules (en el seu cas en castellà) a *La Vanguardia*, de manera que el col·loco allà on es mereix, a la categoria de mestres.

Giacobbe, no me la vaig inventar jo. A 30/1/1995, pàg. 18, descobrireu el culpable. Pel que fa a la denominació del joc, tant el pròdig Serra com un servidor ens hem prodigat munificentment a explicar per què ens estimem més el substantiu **crucigrama** (vegeu el pròleg a *Els 100 millors crucigrames de Màrius Serra i Pau Vidal*, Empúries 2004). És per això que l'alterno (inclosa la reducció familiar **cruci**) amb la més canònica de **mots encreuats**.

I acabo amb la traca final. El secret més ben guardat de la crucigramística catalana. Perquè dedicar-se a una feina tan insòlita com fer ballar el cap al personal emplenant quadrets blancs genera, ja us ho podeu imaginar, gran quantitat de situacions xocants: des del qui se sorprèn que cobris per fer una cosa així fins al que vol saber com cal anomenar l'ofici (crucigramista?, creuamotaire?, motenreixaire? Vegeu pàg. 100). Però la cosa que encurioseix més el poble català, allò que m'han inquirit més vegades, és, ves per on, saber si no en repeteixo mai cap. Una pregunta que fan sobretot els qui no hi juguen. Que solen afegir, murrís: total, no se n'adonaria ningú. I jo què responc? Doncs que ho sabrem... justa, quan surtin les memòries (una pista per als més espavilats, va: a 19/3/2014, pàg. 188).

Apa, doncs, bones graelles a tothom, i llarga vida al quadret negre.*****

PAU VIDAL, febrer 2024

***** Que no oblideu que ara mateix es manifesta cada dia del món, 365 dies l'any, a la secció Minimots de *Vilaweb*.

**Cent crucigrames històrics
d'El País**

HORIZONTALS:

1. Acumulis segells sense solució de continuïtat / **2.** Penjarien la promoció a la paret. Només tira quan li toca / **3.** Efluvi nociu que a l'ET li feia enyorar l'asma. Cobert de neu, no de vos / **4.** Organisme a imatge i semblança nostra. Hissant la bandera de l'Arboç / **5.** Habitant de biblioteca. Tanca la porta. Proveïdor de pedres al fetge d'en Moles / **6.** Ambient microscòpic a la regió. Miserable perquè no arriba a cinquanta. Les cinc a la brúixola / **7.** Pilar. Discrimines entre bons i dolents. Camí entre bar i bar / **8.** Aproximaràs així, a la brava. És un zero però no inútil / **9.** Defalliment. És indoeuropeu però originari d'Arizona / **10.** En nom de l'iridi. Existeix a començaments d'estiu. Percebre / **11.** En precedeix quaranta i l'ametlla amarganta. Pastanaga de proletari. Tanca la finestra, també / **12.** Lleialtat de zelador. Com més se n'és més animal. Cop d'escopeta exceptuat / **13.** Addicte al te amb menta. Tan babaus que es creuen papaies.

VERTICALS:

1. Posa a la venda al carrer del Comerç / **2.** Servei nocturn d'emergència. Hi vas així que t'acomien / **3. Penós com un encreuat que ha perdut llast per mutilació.** Cor de gelat / **4.** Ai aquest, que cansat! Es treballen la fortuna. Un brot silenciós / **5.** Terra tan seca que ni el meu germà hi creix. El rei de la pista / **6.** Maniobra en ciavoga. Animal que escarmenta per escaldament. Blanc com cap d'albatros / **7.** Quinze sense fronteres. D'acord, és vitamina. Paràsit endocel·lular al software. És teva / **8.** Batejades amb el silenci contra el parer de l'Òscar. Més vitamina / **9.** Un quart d'onze. Parcel·les en erols. Avis del traductor / **10.** Dit del tros de terra que es conrea amb Novalgina. I de l'últim bar a casa. Freni el treballador / **11.** Imatges en defensa del bosc. Prengui per la ressodificació de l'orina. Cursa d'electrons / **12.** Fan els vestits a mida d'en Carles. Enfellonits.

Començo amb aquest perquè és una fita important: després de gairebé vint anys (els va estrenar en Tísner el 1976), els Mots Enreixats deixaven de ser una graella de 14×14 per convertir-se en el 12×13 que ha estat durant els 28 anys següents. Un 12×13! Quin coi de mida és, això? I a sobre amb un cos de lletra il·legible, de tan minúscul. La raó em va semblar ben poc consistent: la nova compaginació del diari (els rotatius es passen la vida canviant de disseny, no em demaneu per què) limitava l'espai, car també hi havien de caber el crucigrama en castellà, un problema d'escacs, un revoltigrama i una columna de consells. Com es pot veure, no em vaig estar de rondinar.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2									■			
3							■					
4				■								
5					■		■					
6						■				■		
7		■									■	
8										■		■
9									■			
10			■			■						
11							■				■	
12				■				■				
13					■							